

Prestige in plaats van passie

Over de veranderde kunstmarkt

De kunstmarkt heeft de laatste decennia ingrijpende veranderingen ondergaan. Een nieuw type verzamelaar is de kunst- en veilingwereld gaan beheersen. In dit artikel legt kunstadviseur Marina Aarts de veranderingen uit en licht zij de consequenties die deze veranderingen op haar beroepspraktijk hebben toe.

Marina Aarts

De internationaal vermaarde kunstmarktjournalist Souren Melikian publiceerde in *The New York Times* van 12 september 2012 een artikel getiteld *The Impoverished Connoisseurs*. In dit artikel uitte hij zijn zorgen over de jongste ontwikkelingen in de kunstmarkt. Terwijl op veilingen waar ook ter wereld het ene na het andere record wordt gebroken, wordt de kunstmarkt vandaag de dag – zo schreef Melikian – beheerst door een nieuwe categorie kopers, die op basis van de enorme

publiciteit die kunstveilingen in de media genereren naar deze markt wordt toegetrokken. Jammer genoeg, zo ging Melikian verder, getuigt deze nieuwe categorie kopers nauwelijks van dat aangeboren visueel talent, dat bij verdere oefening leidt tot een natuurlijke affectie voor kunstvoorwerpen. Nee, volgens Melikian lijkt deze visuele gave voorbehouden aan een kleine groep die bereid is haar verder te ontwikkelen in iets wat wij als goede smaak betitelen, door veel zien en nog eens veel zien. De vraag moet gesteld worden of de door Melikian geuite zorgen realistisch zijn. Is de nieuwe koper dan inderdaad zo'n cultuurbaar, die slechts op grote namen afgaat en niet op zijn eigen smaak?

Prestige

Met de 'nieuwe categorie' kopers bedoelde Melikian ongetwijfeld de Russische en niet-Europese clientèle, voor

Afb. 1. Johann Rudolf Byss (1660 -1738), *Stilvenen met dode patrijs*, 1693, olieverf op doek, 62 x 49,5 cm, veiling Christie's Amsterdam, 21 mei 1985, lot 140 (fl. 8.500). Foto: P. Paul, Praag.

wie na de veranderingen in de wereldorde van begin jaren negentig en door toedoen van het internet, de internationale kunstmarkt opeens toegankelijk werd. Met de kolossale financiële middelen die hen ter beschikking staan, zijn deze groepen op zoek naar prestige. Het gaat hen om de grote namen: Picasso, Rembrandt, Rafael, Leonardo enzovoorts, en dan vooral om werken die, vanwege hun uniciteit, een zodanige iconowaarde hebben dat hun glans op de bezitter afstraalt.

De jacht op deze zogenaamde *blue chips* (in het kansspel de inzet met de hoogste waarde en het grootste risico) beheerst de huidige kunstmarkt, of misschien moeten we wel zeggen dat het verlenen van iconstatus aan kunstobjecten de huidige kunstmarkt beheerst. Want is dat niet precies wat Steve Wynn deed toen hij *Le Rêve* van Pablo Picasso kocht? Vanzelfsprekend gaat het hier om een belangrijk schilderij uit het oeuvre van de kunstenaar, maar door het mee te nemen naar Las Vegas – een plek die vroeger nauwelijks geschikt werd geacht voor kunst – en er een restaurant naar te noemen, gaf hij het schilderij een stuk persoonlijke twintigste-eeuwse geschiedenis mee, die blijvend zou zijn. Zelfs het kleine ongelukje van enkele jaren geleden, waarbij Wynn met zijn elleboog door het doek van het schilderij ging, maakte het stuk niet minder aantrekkelijk voor de al jaren in het schilderij geïnteresseerde *hedgefund*-manager Steven Cohen, die er recent een slordige \$155 miljoen voor betaalde. Botticelli's *Maria met kind en Johannes de Doper* (de zogenaamde *Rockefeller Madonna*, genoemd naar de vorige eigenaar) – in januari 2013 bij Christie's in New York voor een recordbedrag geveild – is ook zo'n voorbeeld van een 'prestigeschilderij'. In goede staat was dit schilderij beslist niet, maar de status was er wel. Het zijn deze *gehyypte* objecten die steeds weer de kranten halen.

Maar wie echt iets weet van kunst, weet ook dat prestige uiteindelijk plaats maakt voor waardering en liefde. Dezelfde Steve Wynn, die wellicht omwille van aanzien belangrijke schilderijen naar Las Vegas haalde en nu zijn Picasso voor een recordbedrag heeft weten te verkopen, heeft steeds gezegd dat hij bij de overname van zijn Bellaggio Hotel door MGM spijt had dat hij de schilderijen had mee verkocht. Hij miste ze oprecht, zoals Rembrandts *Man in rode wambuis*. Om die reden kocht hij jaren later op de veiling bij Sotheby's in Londen een zelfportret door Rembrandt, om opnieuw 'oog in oog te kunnen staan met een genie'. Het was voor hem de ultieme sensatie.

Passie

De passie bij deze nieuwe groep kopers is er dus wel degelijk. Alleen is die passie anders dan dertig jaar geleden, toen de wereld op een andere manier politiek verdeeld was. Hoe anders blijkt uit de ervaring van omstreeks het midden van de jaren tachtig, toen ik tijdens de kijkdagen van één van de veilingen van oude meesters bij Christie's Amsterdam waar ik toen werkte, aangesproken werd door een buitenlandse bezoeker. Of ik zo vriendelijk wilde zijn hem meer inlichtingen te verschaffen over een jachtstilleven door Johann Rudolf Byss (1662-1738) dat in de veiling was opgenomen (afb. 1). De man in kwestie was er speciaal voor naar Amsterdam gevlogen. Verast vertelde ik hem over het schilderij en waar het vandaan kwam. Over de schilder kon ik hem helaas niets vertellen, eenvoudigweg omdat dit het eerste schilderij van de schilder was dat ik ooit had gezien. Gelukkig hoefde ik over dit mankement in mijn kennis op dat moment niet bezorgd te zijn: de bezoeker, later de succesvolleieder, wist zelf alles over Byss. Hij was immers een gepassioneerde verzamelaar van Tsjechische meesters. Geboren en getogen in Praag, de stad waar Byss een belangrijk deel van zijn werkzaam leven had

doorgebracht, woonde hij sinds het begin van de jaren zeventig in Amerika.

De ontmoeting tijdens die kijkdagen zal ik nooit vergeten, vooral niet omdat dit het begin van een hechte vriendschap was. Zijn passie voor de cultuur van zijn vaderland had, zo zou later blijken, alles te maken met zijn eigen levenslot, dat zoals van alle Tsjechen bepaald was door de inval van de Russen in mei 1968. Tijdens die inval verkeerde de man vanwege een conferentie – hij was wiskundige – in Milaan. Het nieuws deed hem ter plaatse besluiten niet meer naar zijn vaderland terug te gaan. Tijdens die eerste dagen van gedwongen asiel bezocht de man de Pinacoteca di Brera, waar op dat moment nog een andere bezoeker te vinden was. Dit was de vrouw die hij later vanuit Stresa een liefdesbrief zou schrijven en met wie hij niet veel later zou trouwen. Samen vestigden ze zich in eerste instantie in Straatsburg, waar hun zoon werd geboren. Enkele jaren later reisde het jonge gezin vanwege de koude oorlog en de vermeende aanhoudende Russische dreiging door naar Amerika. Daar kreeg de man een aanstelling aan het Stevens Institute of Technology in Hoboken, New Jersey, waar zij zich permanent vestigden.

Het feit dat een toevallig in Amsterdam opgedoken schilderij van Johann Rudolf Byss vanwege een persoonlijk levenslot in Amerika een nieuw thuis zou krijgen, ontroerde mij destijds diep: Byss gaf aan het begin van de achttiende eeuw de Boheemse stillevenkunst een nieuwe impuls door in opdracht van adellijke families jacht- en bloemstilleven op kabinetformaat te schilderen.

Enkele jaren na mijn ontmoeting met de Amerikaans-Tsjechische verzamelaar viel het communisme definitief. In 1989 was de Berlijnse Muur al gevallen en in de jaren erna kon geen van de communistische regimes in de omringende landen nog langer de dienst uitmaken. In Tsjechië werd

oud-dissident en schrijver Václav Havel president. Hij leidde er het democratiseringproces en bracht Tsjechië razendsnel in contact met de rest van de wereld. Voor mijn vriend in Hoboken was de 'Wende' een zeer emotionele gebeurtenis. Nooit had hij kunnen denken dat hij tijdens zijn leven nog zou meemaken dat hij in vrijheid naar zijn vaderland terug zou kunnen gaan. Van een daadwerkelijke terugkeer naar Praag kon geen sprake zijn. De zoon des huizes was immers Amerikaan en zomaar teruggaan naar een land in wederopbouw was beslist geen optie. De verzameling bleef dus aan de wand, maar werd wel steeds vaker gevraagd voor tentoonstellingen in Tsjechië en daarbuiten. Er veranderde in die eerste jaren ook veel op het gebied van de kunstmarkt: door de euforie werden Tsjechische schilders opeens gezocht. De nieuwe 'openheid' zorgde voor een ware *wild west* voor de markt voor Tsjechische meesters uit de achttiende en de negentiende eeuw. Niet alleen in Tsjechië, maar ook in Londen ontstond er vanaf het begin van de jaren negentig een levendige markt voor Tsjechische kunst. De globalisering was een feit.

Met de intrede van de globalisering kwam een einde aan het tijdperk van de emotioneel gemotiveerde verzamelaar, die noodgedwongen en afgesneden van zijn geboortegrond zijn eigen cultuur om zich heen wenste te verzamelen. Voor mijn vriend in Hoboken was elke verwerving een nostalgische reis terug naar het vaderland. Talloze verzamelingen zijn in de loop van de jaren op deze manier tot stand gekomen: om de verloren cultuur in stand te houden.

Internet

Niet lang na het instorten van de communistische regimes deed het internet zijn intrede. Het was de laatste stap naar de postideologische wereld van nu, waar iedereen op ieder moment kan beschikken over talloze stromen van informatie en er naar goeddunken zijn eigen voordeel mee kan doen. Kunst

was vanaf dat moment voor iedereen. De kleine elite, die tot dan toe de kunstmarkt had bepaald vanwege haar exclusieve toegang tot speciale bronnen van informatie, had het nakijken.

Ook de zoon van mijn vriend uit Hoboken waagde zich intussen op het terrein van de kunsten. De verzameldrift en nostalgie van zijn vader deelde hij als tweede generatie immigrant niet. Wel maakte hij zich te midden van de collectie van zijn vader de namen van de daar vertegenwoordigde kunstenaars zo eigen, dat hij ze als zoekbegrippen in zijn computer invoerde en er naar hartenlust mee ging surfen. Vele uren besteedde hij aan het zoeken van werken van 'zijn' kunstenaars op vele verschillende websites overal ter wereld. En met succes: een aantal keren per jaar doet hij nu op deze manier een belangrijke ontdekking die hem, door het naar de juiste plaats voor verkoop te brengen, financieel gewin oplevert. En natuurlijk heeft hij ook wel iets met de door hem ingetoetste Tsjechische kunstenaars. Wat dat precies is, is moeilijk te beschrijven. Het is niet de emotie van het verloren vaderland van zijn vader, maar wel bezorgen zijn zoektochten hem steeds weer opnieuw een grote voldoening, die er wellicht wel uit bestaat dat hij op deze manier contact onderhoudt met zijn *roots*.

Het internet heeft de kunstmarkt de laatste twintig jaar een grote duw gegeven. Het is simpelweg fascinerend om te zien wat verzamelaars ermee doen en hoe ze hun feiten verzamelen. Neem David uit Kampen. Thuis heeft hij speciaal voor zijn hobby – ik vermoed dat hij een Christelijke achtergrond heeft want hij weet feilloos de Bijbelse verhalen op zijn schilderijen thuis te brengen – een kamer ingericht, waar hij 's avonds talloze websites doorneemt. Wanneer hij een aankoop heeft gedaan, neemt hij contact met mij op om te zien of het 'iets' is. Of neem Niek uit Laren die, nadat hij

een huis had gebouwd op een van de mooiste locaties in het Gooi, opeens gefascineerd werd door de straatnamen van zijn nieuwe dorp. Al surfend ging hij op zoek naar de schilderijen van de diverse Larense schilders en besloot vervolgens ook een paar van hun werken te willen bezitten. Intussen mag hij zichzelf een serieuze verzamelaar van de Larense en Haagse School noemen, en zijn kennis is verbluffend.

Beroepsperspectief

Door de intrede van het internet en vooral ook door de individualisering van de maatschappij weet de koper van vandaag steeds beter wat hij wil. Hij heeft een budget, een wensenlijstje en criteria. Want hij heeft het nodige huiswerk verricht op – jawel – het internet. Het is niet langer het aanbod dat de wens bepaalt, maar veel meer andersom. En dus verbaasde verzamelaar Eyk de Mol van Otterloo enkele jaren geleden vriend en vijand toen hij tijdens een symposium zijn wensenlijstje voor toekomstige aankopen openlijk aan het publiek uitsprak. Met even zoveel woorden zei hij: ga maar voor me zoeken en als de prijs en de kwaliteit mij aanstaat, doen we zaken.

Het is dus zoeken geblazen voor de talloze kunstadviseurs die sinds de laatste vijftien jaar van het begeleiden van verzamelaars hun beroep hebben gemaakt. Of het nu om het Rijksmuseum of om de rijke Rus of Chinees gaat, het is zaak om de wensen van het individu of de instelling te kennen en in te willigen. Eenvoudig is het niet om wensen, die maar schaars worden aangeduid (wie is in staat om zijn visuele wensen heel goed te beschrijven?) echt te kennen. De kunstadviseur van vandaag moet dus een duizendpoot zijn, die op basis van een groot visueel geheugen de wensen van zijn klant kan vertalen in concrete objecten, maar vervolgens ook precies kan uitleggen wat de kwaliteit en de plaats in het oeuvre van het

betreffende object is. En *last but not least* moet hij of zij de marktprijzen feilloos kennen en kunnen onderhandelen.

Wie enige jaren ervaring in de kunstmarkt heeft, weet dat succes veelal afhangt van geduld en ook van de begeleiding van al die details die het genot van een aankoop uiteindelijk bepalen. En dan is er nog die ultieme factor die niemand in de hand heeft, en die ligt in de eigen smaak. Als de klant of zijn echtgenote zegt 'ik vind het niet mooi', dan is dat zo. Dan ben je als kunstexpert uitgepraat. De kunstadviespraktijk gaat dus om mensen en hun smaak en ook een beetje om het spel.

Kunst is een van de belangrijkste middelen waarmee mensen zich onderscheiden, waarin hun persoonlijkheid zichtbaar wordt maar waar ze tevens heel onzeker over zijn. Dat is een complex proces waarin passie en prestige beide een rol blijven spelen. Maar kunst is in de eerste plaats een emotioneel goed, en zo moet er ook mee worden omgegaan.

Personalia

Marina Aarts studeerde kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Haar opleiding tot expert Oude Meesters ontving zij bij Christie's Amsterdam waar zij van 1981 tot 2002 in dienst was, eerst als assistent en later als hoofd van de afdeling Oude Meesters. Sinds 2003 is Marina Aarts zelfstandig gevestigd als kunstadviseur.